

PSIXOLOG KASBIY KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMLARI

Norxadjayeva Nafisa

Osiyo xalqaro universiteti 1-kurs magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada kommunikativ kompetentlik, bo'lajak psixologlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalalari, muloqot qilishda kommunikativ, interfaol va pertseptiv komponentlarning birligi, psixologning kasbiy kommunikativ kompetentligi, kommunikativ o'zini o'zi takomillashtirish to'g'risida so'z boradi.

Kalit so'zlar: *kommunikativ kompetentlik, bo'lajak o'qituvchi, muloqot, oliy ta'lim, psixolog.*

Bo'lajak psixologlarning kommunikativ kompetentligini shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati katta. Texnologiya so'zi – ishlov berish, holatni o'zgartirish san'ati, mahorati, malakasi va metodlar yig'indisi degan ma'nolarni bildiradi. Pedagogik texnologiya esa–natijani qo'lga kiritish uchun ta'lim doirasida zarur bo'lgan vositalar tizimini rejalashtirish va tatbiq etish demakdir. Pedagogik texnologiyaning muammoli o'qitish texnologiyalari, o'yin texnologiyalari, tanqidiy fikrlashni o'stiruvchi metodlar, mualliflik texnologiyasi, shaxsni ko'zda tutishga asoslangan pedagogik texnologiyalar, o'qitishni jadallashtirish texnologiyasi, o'quv jarayonini samarali boshqarish va tashkil etish asosiga qurilgan pedagogik texnologiyalar, o'qitishni individuallashtirish hamda dasturlashtirilgan o'qitish texnologiyalari kabi yo'nalishlari mavjud.

“Kommunikativ kompetentlik” tushunchasi bilan yaqin aloqador bo'lgan “shaxsning kommunikativ yadrosi” tushunchasi mavjud. Kommunikativ yadro tushunchasi yaqinda paydo bo'lgan va ilmiy tadqiqot ishlarida zamonaviy psixolog A.A.Bodalev tomonidan birinchi marta qo'llanildi. Shaxsning kommunikativ yadrosi psixologik hodisa sifatida ko'rib chiqilishi har bir insonda muloqotni yanada muvaffaqiyatli amalga oshirishga imkon beruvchi asos mavjud. Bunday asos har qanday katta yoshli insonlarda, bolalar shaxsida ham mavjud bo'lib, kommunikativ yadrosiga shaxsiy xususiyat va sifatlar kirishi mumkin. Aynan ular oxir-oqibat, muloqot metodi va yo'nalishi boshqa tomondan, psixologning kasbiy kommunikativ kompetentligining past darajasi unga professional sifatida o'zini o'zi amalga oshirishiga imkon bermaydi, oqibatda umuman, hayotdan qoniqmaslikni tug'dirishi mumkin. Mazkur umumiy va kasbiy kommunikativ kompetentlikning o'zaro ta'sirini inobatga olib, biz uning namoyon bo'lishining

quyidagi mezonlarini aniqladik: birinchi mezon –umumiy kommunikativ qadriyatlar.

Hozirgi oliy o'quv yurtlaridagii samarador o'qitish texnologiyasi – bu muammoli o'qitishdir. Uning vazifasi faol bilish jarayoniga undash va tafakkurda ilmiy-tadqiqot uslubini shakllantirishdir. Muammoli o'qitish ijodiy, faol shaxs taibiyasi maqsadlariga mos keladi. Muammoli o'qitish jarayonida talabaning mustaqilligi o'qitishning reproduktiv shakllariga nisbatan tobora o'sib boradi. Muammoli o'qitishning mohiyatini, o'qituvchi tomonidan talabalarning o'quv ishlarida muammoli vaziyatni vujudga keltirish va o'quv vazifalarini, muammolarini va savollarini hal qilish orqali yangi bilimlarni o'zlashtirish bo'yicha ularning bilish faoliyatini boshqarish tashkil etadi. Bu esa bilimlarni o'zlashtirishning ilmiy-tadqiqot usulini yuzaga keltiradi. Mana shunday muammoli ta'lim texnologiyalaridan biri muammoli leksiya. Muammoli leksiya talabalarning faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi bo'lishini taqozo qiladi. U ilmiy tafakkur uslubini rivojlantiradi.

Shunday qilib, muammoli o'qitish, o'quv jarayonini tashkil etishning shunday shakli, unda o'qituvchi boshchiligida muammoli vaziyat va bu vaziyatning yechilishidagi talabalarning samarali mustaqil faoliyati yuzaga keltiriladi. Muammoli o'qitishni tashkil etish natijasida talabalarda kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalar hamda fikrlash qobiliyatlarini o'stirishning ijodiy imkoniyatlari yuzaga keladi. O'yinli texnologiyalardan foydalanishning asosini talabalarning faollashtiruvchi va jadallashtiruvchi faoliyati tashkil etadi. O'yin olimlar tadqiqotlariga ko'ra mehnat va o'qish bilan birgalikda faoliyatning asosiy turlaridan biri hisoblanadi. O'yinli faoliyat muayyan funksiyalarni bajarishga bag'ishlangan bo'ladi. Ular quyidagilar:

- maftnkorlik ;
- kommunikativlik ;
- o'z imkoniyatlarini amalga oshirish;
- davolovchilik ;
- tashxis;
- millatlararo muloqot;
- ijtimoiylashuv.

O'yin ijodiyligi bilan ajralib turadi. U mumkin qadar boy, faol xaraktega ijod maydoniga ega bo'ladi. O'yin uchun hissiy ko'tarinkilik xosdir. U o'zaro kurash, musobaqalashish, raqobat shaklida namoyon bo'ladi. O'yinning o'yin mazmunini aks ettiruvchi, uni rivojlantirishning mantiqiy va vaqtincha izchilligini ko'zda tutgan bevosita tegishli va unga nisbiy aloqador qoidalari bo'lishini

Ko'rsatadilar. Tadqiqotchilar nazariy aspektda o'yinga faoliyat, jarayon va

o'qitish metodi sifatida qaraydilar. O'yin faoliyat sifatida maqsadni belgilab olish, rejalashtirish va amalga oshirish, natijalari tahlil qilishni qamrab oladi va bunda shaxs subyekt sifatida o'z imkoniyatlarini to'la amalga oshiradi.

O'yindan tushunchalar, mavzu va hatto o'quv predmeti bo'limini o'zlashtirishda o'qitish metodi va mustaqil texnologiya sifatida foydalanildi. O'yin bilish va uning bir qismi (kirish, mustahkamlash, mashq, nazorat) tarzida tashkil etiladi.

O'yinlar turli maqsadlariga yo'naltirilgan bo'ladi. Ular didaktik, tarbiyaviy, faoliyatni rivojlantiruvchi va ijtimoiylashuv maqsadlarida qo'llaniladi.

O'yinning didaktik maqsadi bilimlar doirasi, bilish faoliyati, amaliy faoliyatda bilim, malaka va ko'nikmalarni qo'llash, umumta'lim malaka va ko'nikmalarini rivojlantirish, mehnat ko'nikmalarini rivojlantirishni kengaytirishga qaratilgan bo'ladi. O'yinning tarbiyaviy maqsadi mustaqillik, irodani taibiyalash, muayyan yondashuvlar, nuqtai nazarlar, ma'naviy, estetik va dunyoqarashni shakllantirishda xizmat qiladi.

Inson hayotida o'yin faoliyati orqali quyidagi vazifalar amalga oshiriladi:

- o'yin faoliyati orqali shaxsning o'qishga, mehnatga bo'lgan qiziqishi ortadi;
- o'yin davomida shaxsning muloqotga kirishishi ya'ni, kommunikativ – muloqot madaniyatini egallashi uchun yordam beriladi;
- shaxsning o'z iqtidori, qiziqishi, bilimi va o'zligini namoyon etishiga imkon yaratiladi;
- hayotda va o'yin jarayonida yuz beradigan turli qiyinchiliklarni yengish va mo'ljalni to'g'ri olish ko'nikmalarining tarkib topishiga yordam beradi;
- o'yin jarayonida ijtimoiy normalarga mos xulq-atvorni egallash, kamchiliklarga barham berish imkoniyati yaratiladi;
- shaxsning ijobiy fazilatlarini shakllantirishga zamin tayyorlaydi;
- insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan qadriyatlar tizimi, ayniqsa, ijtimoiy, ma'naviy-madaniy, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o'rganishga e'tibor qaratiladi;
- o'yin ishtirokchilarida jamoaviy muloqot madaniyatini rivojlantirish ko'zda tutiladi.

Didaktik o'yinli mashg'ulotlarni o'quvchilarning bilim olish va o'yin faoliyatining uyg'unligiga qarab: syujetli-rolli o'yinlar, ijodiy o'yinlar, ishbilarmonlar o'yini, konferentsiyalar, o'yin-mashqlarga ajratish mumkin.

O'qituvchi-pedagog avval o'quvchlarni individual (yakka tartibdagi), so'ngra guruhli o'yinlarga tayyorlashi va uni o'tkazishi, o'yin muvaffaqiyatli chiqqandan so'ng esa, ularni ommaviy o'yinlarga tayyorlashi lozim. Chunki, o'quvchlar didaktik o'yinli mashg'ulotlarda faol ishtirok etishlari uchun zaruriy bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishlari, bundan tashqari, guruh jamoasi o'rtasida hamkorlik, o'zaro yordam vujudga kelishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bo'lajak psixologlarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish mexanizmlari amaliy yondashuv orqali kasbiy-psixologik faoliyatni tashkil qilishning metodik ta'minotini ishlab chiqishni taqozo qildi. O'quv mashg'ulotini axborot, o'zini o'zi anglash va amaliy kabi uchta blokda qurish maqsadga muvofiq. Kommunikativ o'zini o'zi takomillashtirish maqsadi aniq, ammo motivlar turlicha bo'lishi mumkin. Insonparvar yo'nalgan psixolog uchun kommunikativ o'zini o'zi takomillashtirish nafaqat o'zi uchun o'zini o'zi yaxshilashda, balki samarali o'zaro munosabatni amalga oshirishning asosiy sharti sifatida kechishi kerak bo'lib, bu bolalarning rivojlanishiga, ularning individualliklari va o'ziga xosliklarini saqlashga yordam beradi. Shuning uchun kommunikativ o'zini o'zi rivojlantirishda amaliy mashg'ulotlar katta ahamiyatga egadir. Oliy psixologika ta'limining o'ziga xosligini bunday tushunish madaniyat va ta'lim tizimi shaxslaridan, psixologdan o'z kasbiy-mutaxassisligi kompetentligini doimiy namoyon etish talab etilishi an'anaviy ta'lim tizimi mazmun-mohiyatidan izlash manbai bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. —Psixolog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish to'g'risidagi Vazirlar Mahkamasining qarori (O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami. 2006 yil, 6,7 son, 39-modda, 2011 yil 25 son, 260-modda, 2012 yil 33-34 son, 390-modda.
2. —Oliy ta'lim muassasalari psixolog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi Vazirlar Mahkamasining qarori.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat –yengilmas kuch. –T.: Ma'naviyat, 2008
4. Rustamov A. —So'z haqida so'z. -T: 1992.
5. Slastenin V.A. Общaya psixologika. -M.–2002.
6. Bolotov V.A., Serikov V.V. Kompetentnostnaya model: Ot idei k obrazovatelnoy programmoy. Psixologika. 2003. No 3.
7. Bondorevskaya Ye.V., Kulnevich S.V. Psixologika. 2004. No 10.
8. Blinov V.I. Prakticheskaya podgotovka budumux uchiteley: progmatika, prespektivy. Moskva. IOO. MONRF. 200